

חוקרים את השפעות השואה

הקמת מרכז מחקר חדש ביד ושם

מאת לאה גולדשטיין

מה מטרותיו העיקריות של המרכז?

המרכז שם לו למטרה לקדם מחקר ופרויקטים בין-לאומיים בכמה תחומים, ובהם גורל ניצולי הקהילות היהודיות במדינות אירופה ובמדינות שהיגרו אליהן, תוצאות ההתמודדות עם השואה בישראל ובעולם היהודי, ההתמודדות המשפטית עם פושעי מלחמה נאצים ועוזריהם, המאבקים הכלכליים להשבת רכוש

ההיסטוריון מתבונן מבחוץ, ואילו נושא הזיכרון מספק תובנה ייחודית מבפנים

יהודי ולקבלת פיצויים, מלאכת ההנצחה על כל צורותיה וההתמודדות עם השואה במחקר, בפילוסופיה ובתאולוגיה, וכן ייצוגה האמנותי ובתחומי היצירה השונים כמו ספרות, שירה, קולנוע וריקוד.

איזה תפקיד ממלאות עדויות הניצולים?

בשל החשיבות והדחיפות, כל אחד מהיבטי המחקר של ניצולי השואה עומד בראש סדר העדיפויות של המרכז. כל מי שמצוי בנושא של עדויות ניצולי השואה יודע היטב כי על פי רוב, התיאורים המפורטים של כל מה שהם חוו, סבלו ואיבדו מסתיימים בתיאור דחוס, לקוני כמעט, של תהליך השחרור ושל מה שאירע בעקבותיו.

השאלה הראשונה שהיסטוריון עשוי לשאול היא: מה קרה? אך אין זו השאלה היחידה עוד. כיום עלינו לשאול גם: כיצד העבר מטיל את צלו על ההווה? כיצד חווה אדם אירוע טראומטי, וכיצד הוא זוכר אותו? ההיסטוריון מתבונן מבחוץ, ואילו נושא הזיכרון מספק תובנה ייחודית מבפנים.

■ ד"ר זאב מנקוביץ' נושא דברים בכינוס המחקר הבין-לאומי על תרומתם של ניצולי השואה למדינת ישראל.

יש האומרים כי בטווח הקרוב היה הצדק עם האב, בהתחשב בצורכי השעה הדחופים ובמציאות הלוחצת של החיים במדינה שזה עתה הוקמה, על שלל בעיותיה הבעורות ואתגריה הקשים. אך היום, מקץ 60 שנה, יש המבכים את הניצחון לכאורה של האם – הזיכרון היה למרכיב מרכזי בחייו.

מה ההצדקה להקמת מרכז חדש כעת?

בשנים שמיד לאחר השואה התרחב מעגל העוסקים בחשיבותה, בהנצחת זיכרונה ובהנחלתו לדורות הבאים. יד ושם קיבל עליו למלא תפקיד חשוב מאוד בכך, ובעת האחרונה הוא אפילו העמיק את עיסוקו בהשפעות השואה. לכן אין פלא שיוזמתו של אלי זבורובסקי, יושב ראש האגודה האמריקנית למען יד ושם, להקמת מרכז חדש לזכר רעייתו המנוחה דיאנה נפלה על קרקע פורייה. וכפי שהסביר אלי: "היבט חשוב במיוחד בסיפור ניצולי השואה הוא המאבק שלנו לחזור לחיים. כיצד התקבלו הניצולים בקרב החברה הקולטת? מה היה היחס כלפיהם וכיצד ראו אותם? אני סבור ששאלות אלו חשובות מאין כמוהן להבנה עמוקה יותר של השפעות השואה בטווח הרחוק".

■ במהלך הכינוס הבין-לאומי על השואה, הניצולים ומדינת ישראל שהתקיים בחודש דצמבר (ראו למטה), הוכרזה הקמתו של המרכז החדש לחקר תוצאות השואה והשלכותיה על שם דיאנה זבורובסקי. בריאיון מיוחד ליד ושם ירושלים תיאר יושב ראש המרכז החדש ד"ר זאב מנקוביץ' את התהליך שהוביל להקמת המרכז ואת סדר העדיפויות שלו לשנים הקרובות.

בשנים שמיד לאחר השואה, כיצד בחרו הניצולים לזכור את הטראומה הנוראה שהם חוו?

בספרו האתיקה של הזיכרון הפילוסוף פרופ' אבישי מרגלית מספר על יכוח בין הוריו הניצולים שהגיעו לישראל אחרי המלחמה: אמו גרסה כי על הניצולים מוטל התפקיד, אפילו החובה, של שימור הזיכרון וסיפור סבלם של הניצולים ושעליהם לשמש כנרות הזיכרון של חייהם. לעומתה בעלה החזיק בדעה כי אי אפשר לשאת חיים שתכליתם היחידה היא לשמר את זכר הנספים; מוטב לבנות קהילה שתשים בראש מעייניה את העתיד ואת צורכי ההווה, במקום להיות נשלטים מרחוק על ידי קברי המונים.

בשנים שמיד לאחר השואה התרחב מעגל העוסקים בחשיבותה, בהנצחת זיכרונה ובהנחלתו לדורות הבאים. יד ושם קיבל עליו למלא תפקיד חשוב מאוד בכך, ובעת האחרונה הוא אפילו העמיק את עיסוקו בהשפעות השואה

כינוס מחקר בין-לאומי: "השואה, הניצולים ומדינת ישראל"

נשא פרופ' יהודה באואר, יועץ אקדמי ליד ושם, את ההרצאה המרכזית "האם השואה הובילה להקמת מדינת ישראל?"

ביום האחרון של הכינוס התכנס מושב מיוחד בשיתוף פרויקט תרומת הניצולים למדינת ישראל. משה זנבר, יושב ראש הנהלת הפרויקט, ומיכה שגרי, המפיק והבמאי של הסרט **עופות החול**, השתתפו במושב, ונערכה בו הקרנה מיוחדת של הסרט.

הכינוס התקיים בזכות תמיכתם הנדיבה של מרכז גרטנר לכינוסים בין-לאומיים וקרן משפחת גוטוויירט. בנושאי הדברים בכינוס היו שר הרווחה והשירותים החברתיים והשר לענייני תפוצות, חברה ומאבק באנטישמיות יצחק הרצוג ויושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו. ראש מכון המחקר פרופ' דוד בנקר ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו השתתפו במושב הפתיחה, ובו

■ בימים 8-11 בדצמבר 2008 קיים המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם כינוס בין-לאומי לציון 60 שנה למדינת ישראל ולתרומת ניצולי השואה למדינה. במשך שלושה ימים דנו חוקרים, היסטוריונים, עיתונאים ואמנים מהארץ ומח"ל בסוגיות שונות: השואה והקמת מדינת ישראל, תפקיד הניצולים בהקמת המדינה, חייהם החדשים בישראל וגלגולי זיכרון השואה בשישה עשורים של הנצחה.